

...zu de Catalunya

Repercussió pública de Pin i Soler

FLORS
ONA
ON 152
acció

21 de ... de 1901
J. Joseph Pin y Soler

El senyor ... distingit amic
que ab sas
Barcelona
del XIX
Flan

Patricia Álvarez Abellán

Patricia Álvarez Abellán

Repercussió pública de Pin i Soler

Tinet
www.tinet.cat

Primera edició en ePUB i PDF: desembre de 2012.

Aquesta publicació correspon al Treball de recerca de Batxillerat presentat per Patrícia Álvarez Abellán en els seus estudis a l'INS Antoni de Martí i Franquès de Tarragona, el gener de 2009.

La professora encarregada de tutoritzar l'alumna en la realització d'aquest treball fou M. Mercè Sardà i Pons.

Publicat a www.tinet.cat.

Distribució sota llicència "[Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada \(by-nc-nd\) 3.0 Espanya](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/)" de Creative Commons.

Índex

1. Introducció.....	5
1.1. Metodologia.....	6
1.2. Objectius.....	6
1.3. Agraïments.....	7
2. Biografia de Pin i Soler.....	9
3. Cronologia.....	14
4. La Tarragona literària a l'època de Pin i Soler.....	16
5. Pensament polític i social del novel·lista Josep Pin i Soler.....	19
6. Pin i Soler: amor als llibres i a la llengua.....	22
7. Fitxes.....	25
8. Relació de Pin i Soler amb altres escriptors.....	55
8.1. La relació de Pin amb Bonaventura Hernández Sanahuja (1810-1891).....	55
8.2. Pin i Soler i alguns escriptors espanyols.....	57
9. Conclusions.....	62
10. Bibliografia.....	65
Llibres.....	65
Diaris.....	66
Cartes.....	66
Webs.....	67

1. INTRODUCCIÓ

Amb el treball que presento, titulat repercussió pública de Pin i Soler, queda reflectit tot el meu treball d'aquest estiu i el que he après fent-ho.

Mentre s'apropava la data per començar a fer el treball de recerca, jo encara no tenia molt clar de quin tema volia que tractés el meu. Per aquest motiu vaig quedar una tarda amb la meva professora de l'antic col·legi on jo anava, i em va suggerir alguns temes. Un d'ells era fer una comparació amb la trilogia de les novel·les d'un escriptor tarragoní, Pin i Soler, a qui jo no coneixia molt. Vaig parlar amb la Mercè Sardà, que va acceptar ser la meva tutora del treball de recerca, i em va comentar que aquest tema ja estava massa treballat en altres treballs de recerca i que era millor fer-ho d'una altra cosa.

Una tarda, i acompanyada per l'antiga professora, vaig anar a l'hemeroteca de l'Antic Ajuntament situada al carrer Major. Allà em vaig adonar que tenien molta informació sobre Pin: cartes, llibres, articles, etc, i que el meu treball podia parlar d'ell a partir de tot el que anés trobant allà.

Així doncs vaig comentar, a la Mercè Sardà, la meva proposta de fer un treball a partir d'article i cartes de Pin, i la repercussió pública i social que va tenir el personatge en la seva època, i tot i que em va advertir que seria un treball difícil, vam decidir començar a treballar en ell.

1.1. Metodologia

Durant els tres mesos d'estiu, i part del setembre, he anat a l'hemeroteca pels matins per buscar i agrupar la diferent informació que anava trobant de Pin. A partir d'un ordinador de l'hemeroteca, i amb l'ajuda de les noies que hi havia allà, vaig anar trobant i guardant la informació que trobava. Durant l'estiu, la tutora del meu treball i jo quedàvem per veure com avançava la feina. Així doncs, i quan ja havia mirat els diaris, em vaig posar al dia amb algunes cartes que no havien estat publicades i que, algunes d'elles, he utilitzat en el meu treball.

Va arribar setembre i la Mercè va veure convenient fer unes fitxes dels articles per tenir-ho resumit i per ser una eina més útil de treball. Després de llegir-me tots els articles i fer-ne un petit resum, la Mercè em va deixar un llibre, *Actes del Simposi de Pin i Soler* del qual he extret moltes coses que es troben en el treball. Així doncs, vaig començar a fer resums dels temes que més m'interessaven, o que jo veia que tenien més concordança amb el meu treball de recerca.

Després d'això, la tutora del meu treball va creure convenient que comencés a escriure el nucli del treball. I després de correccions i afegir-hi altres coses, va quedar com a resultat el treball que presento seguidament.

1.2. Objectius

Com abans he dit, quan vaig començar a pensar en el tema de Pin, em va entrar la curiositat de qui era. Jo

sabia que hi ha un carrer amb el seu nom, però, com la majoria de la població tarragonina, no sabia qui era aquest home i què havia fet per merèixer un carrer.

El meu primer objectiu era saber què havia fet el personatge de Pin i Soler per ser una persona coneguda; per aquest motiu, també em vaig fixar l'objectiu de conèixer la seva figura. Què havia fet en tota la seva vida, com era la seva forma d'escriure, tot i que, d'això últim, ja en sabia una mica per les classes de literatura catalana de la meva tutora del treball de recerca. Així doncs, i per mitjà de la informació que vaig buscar, dels llibres que vaig llegir i de les cartes que vaig veure, vaig descobrir qui era Josep Pin i Soler.

El segon objectiu era fer el treball de recerca. Explicar la repercussió pública i social del personatge que he estudiat. Per mitjà dels articles, dels llibres prestats i llegits he anat escrivint el meu treball de recerca.

El tercer i últim objectiu era saber per què la figura de Pin i Soler havia desaparegut de la història tarragonina, per què ningú el coneix en aquests moments. Això, també poc a poc ho vaig anar descobrint, tot i que encara no tinc molt clar per què la ciutat de Tarragona no ha fet res per no perdre els seus fills il·lustres.

1.3. Agraïments

Primer de tot vull agrair a la meva tutora, Mercè Sardà. Per una part, per ajudar-me en un treball tan original i al mateix temps estrany com és aquest. També vull agrair els llibres que m'ha deixat i les anotacions i consells que m'ha donat per ajudar el meu treball.

Seguidament vull agrair a les meves antigues professores del col·legi on jo anava, la Núria Coll i la Ma Rosa Mercadé, per ajudar-me amb indicacions a perfeccionar el treball, i també aportant coses noves i consells al treball que ara presento.

També, vull donar les gràcies a la Ma Helena Virgili, la Montse Reyes i la Rosa Fortuny, les tres dones que em van ajudar a l'hemeroteca, em van donar instruccions i llibres d'on vaig extreure la informació que presenta aquest treball.

Per últim vull agrair l'ajuda i el suport dels meus familiars, amics i companys que han col·laborat en aquest treball, i que gràcies a aquest ja saben qui és Pin i Soler.

Així doncs, vull donar les gràcies a totes aquestes persones i a la feina feta durant tot aquest temps he pogut conèixer un gran i oblidat personatge com és Josep Pin i Soler.

2. BIOGRAFIA DE PIN I SOLER

Josep Pin i Soler va néixer a Tarragona el dia 11 de maig de 1842. La seva família era modesta i, en quedar orfe de pare, s'hagué de traslladar a Barcelona, un cop acabats els estudis elementals, per guanyar-se la vida. Es dedicà a diversos oficis i, finalment, féu d'ebenista. El seu avi patern era estranger: un suís que, en venir aquí com a músic major del regiment, entrà al servei del govern liberal durant les lluites civils i es casà amb una catalana: aquest avantpassat i les llargues estades que féu fora del país determinaren l'aire estrangeritzat que el caracteritzaria. Quan pogué alliberar-se del treball manual, abandonà Barcelona i tornà a Tarragona, on va cursar la carrera de Magisteri i on va començar a publicar, a la premsa local, *Quadres de costums marítims*, iniciant, així, una irregular carrera literària. Posteriorment, es traslladà a Madrid per acabar els estudis de magisteri i per preparar, alhora, oposicions a una càtedra d'Escoles Normals superiors. També a Madrid va estudiar Filosofia i Lletres. Home inquiet, durant la seva joventut, prengué part en conspiracions polítiques i, arran de la "Nit de Sant Daniel", hagué de fugir d'Espanya: l'abril de l'any 1865 va participar en una manifestació de suport al rector de la Universitat Central de Madrid per l'oposició a les directives governamentals que va acabar amb la intervenció de l'exèrcit i la guàrdia

civil; va haver-hi catorze morts i quasi dos-cents ferits. Va viure primerament a Marsella i, durant molts anys, es dedicà a activitats diverses: l'ensenyament, feines administratives, i va ser, fins i tot, canceller al consolat espanyol. Aquestes experiències personals, les va aprofitar a les seves novel·les on van quedar reflectides: així, a *Niobe*, Ramon és ebenista, com ho era Pin i Soler; a *La família dels Garrigas*, Jaume prova a obrir-se pas a Marsella fent treballs variats i passant per dificultats de tota mena.

A Marsella féu amistat amb els poetes provençals (Mistral, Roumanville, Aubanel, Mathieu, Lieutand i d'altres) i col·laborà en alguns diaris locals amb el pseudònim "Le vieux". Posteriorment, es dedicà a l'arquitectura, que a França era, aleshores, de lliure exercici, i, com que era un home de grans aptituds, guanyà el primer premi en un concurs obert pel cercle artístic de Marsella. Seguidament passà a viure a Brussel·les, on es casà amb la senyoreta de Latour, pertanyent a una coneguda família de magistrats.

L'any 1887 va tornar ocasionalment a Tarragona i gràcies a Josep Yxart, va publicar una novel·la que, segons sembla, havia escrit a l'estranger: *La família dels Garrigas*, amb la qual assoleix un èxit immediat. A continuació publica *Jaume* (1888) i *Niobe* (1889), que formen, juntament amb *La família dels Garrigas*, una trilogia. Totes tres novel·les es desenvolupen en un marc documental, tant pel que fa a les coordenades d'espai -Tarragona, Barcelona, Marsella, París, Gènova,...- i de temps - des de l'estiu de 1851 a la dècada dels setanta, amb inclusió de diversos fets de la història política del període- com al fet que la ficció s'emmarqui i s'expliqui d'acord amb la dinàmica històrica precisa. A més de

pouar materials del món contemporani, Pin incorpora a la trilogia múltiples elements de tipus autobiogràfic que quallen, sobretot, en la creació de dos *alter ego* de l'autor, Jaume i Ramon Garriga, protagonistes d'algunes experiències paral·leles a les de la seva vida. Pin i Soler té entre mans un projecte novel·lístic i uns materials que encaixen amb els paràmetres de la literatura realista; tanmateix, a l'hora de resoldre ficció sempre actua amb coherència. Si bé segueix la pauta balzaquiana de trama i reaparició de personatges, molt sovint es decanta per solucions costumistes i fulletonesques.

La seva obra d'imaginació inclou, també, *Alicia* (premiada el 1921 pel Centre de Lectura de Reus) i el conte curt *Lo miracle del Tallat* (1898), inferiors totes dues a la trilogia, que és la part de la seva obra més coneguda i important. De fet, l'activitat literària de Pin és variada ja que conreà, també, el teatre, la narració de viatges i es dedicà a més d'una forma sistemàtica, a la traducció d'humanistes. L'any 1899 s'instal·larà definitivament a Barcelona i alternarà les activitats literàries amb un càrrec administratiu de les indústries Güell que exercitarà fins a la mort.

Alguns estudis han situat les novel·les i, en part, el teatre de Pin dins els inicis del naturalisme català. Però ell mateix se sorprengué d'aquesta filiació, i tant Yxart com Manuel de Montoliu hi reconegueren un narrador molt personal i, per tant, al marge de qualsevol escola literària. A partir del 1890 comença a escriure per al teatre i incorpora la comèdia burgesa a l'escena catalana, dominada pel sànet, el drama històric i el drama rural. Primerament, va publicar *Sogra i nora* (1890), *La viudeta* (1891), *La sirena* (1891), *La tia Tecleta* (1892),

que oscil·len entre el costumisme i la comedieta de saló. L'any 1892 va abandonar el teatre, que va reprendre el 1912, sense assolir, tanmateix, els èxits anteriors; són títols d'aquesta última etapa entre d'altres, *La baronessa o bé Nau sense timó* (1917), *Alicia o bé Paràsits* (1921). Sobtadament, però, va deixar les obres de creació, on tant bons resultats havia assolit, per dues raons que ell mateix exposà: d'una banda, pels migrats resultats d'ordre econòmic aconseguits; d'una altra, perquè considerà que a Catalunya “per ara no hem de fer novel·la, hem de fer història”. Malgrat tot cal, tenir en compte que, si bé no sap adaptar-se als corrents postnaturalistes, tot mantenint, però, bones relacions amb els seus integrants-Victor Català prologarà l'edició pòstuma de *La família dels Garrigas* -, la seva hostilitat envers el Noucentisme és evident, així se sent als antípodes de la fredor o l'intel·lectualisme que aporta a la literatura aquest nou corrent; sobretot ataca el seu intent d'unificació ortogràfica, juntament amb d'altres figures tan importants com Victor Català, Apel·les Mestres o Francesc Matheu. L'any 1913 publica en aquest sentit, *Protesta contra les Normes ortogràfiques*, al “Diario de Reus”, i l'any 1915, contra el seu costum, accepta la presidència dels Jocs Florals de Barcelona per defensar un “poble cult e indefens de la barbàrie que l'invadia”, segons paraules del seu fill Armand Pin de Latour. Paral·lelament al Noucentisme, inicia la traducció d'autors clàssics, d'una forma especial del Renaixement, que, juntament amb les edicions de clàssics catalans de Ramon Miquel i Planes, representen el que Maria Solà denomina “humanisme antinoucentista”, que no tingué, tanmateix, gaire ressò. La “Biblioteca d'Humanitats” (1910-1921) inclou títols com *Elogi de la follia*, *Col·loquis*

i el *Llibre de civilitat pueril* d'Erasme; *El príncep i Comèdies i poemes* de Maquiavel; *Utopia* de Thomas More; els *Diàlegs* de Lluís Vives...

Escriptor de facetes múltiples, fou també autor de llibres de viatges: els tres volums de *Vària*, que haurien hagut de tenir una continuació on Pin s'hauria ocupat de Bèlgica i Portugal: *Vària I* (1903), *Vària II* (1905), i *Orient, Vària III* (1906). Fou un home que viatjà molt, amb una cultura literària dilatada que es nota als seus escrits; però fou, sobretot, un viatger romàntic: el que li interessa més dels països que visita són els elements pintorescos i folklòrics; és també un home tolerant, irònic i erudit.

Queda constància de la seva ideologia espanyolista i conservadora, totalment oposada a la de la seva joventut caracteritzada pel progressisme, a *Libro de la patria* (1923). Publicà, a més, *Regles morals i de bona criança* (1892) i *Problemes d'escacs* (1899). A instàncies de Jeroni Zanné i de Pere Riera publicà *Sonets d'uns i altres* (1904), on recull sonets de diferents autors.

Si la popularitat de Pin anà decreixent amb els canvis literaris, tanmateix, rebé honors de tota mena: acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1912), de l'Acadèmia de la Llengua Catalana (1915), Creu de Cavaller de Carles III, Creu de l'ordre del rei Albert de Bèlgica.

Pòstumament fou publicat *Comentaris sobre llibres i autors* (1947), un índex alfabètic d'autors llegits per Pin, amb apreciacions d'interès molt relatiu, en no seguir-hi cap mena de criteri. Va morir envoltat de respecte, però al marge dels corrents literaris dominants, el 31 de gener de 1927, als vuitanta-quatre anys.

3. CRONOLOGIA

1842: Neix a Tarragona Josep Pin i Soler

1865: Va estudiar a Madrid Filosofia i lletres.

Abril 1865: A causa dels altercats a la Universitat després de la Nit de Sant Daniel Pin s'exilia a França.

1887: Torna a Catalunya.

1887: Publica *La família dels Garrigas*.

1888: Publica *Jaume*.

1889: Publica *Niobe*.

1890: Escriu *Sogra i Nora*.

1891: Escriu *La viudeta*.

1891: Publica *La sirena*.

1892: Escriu *La tia Tecla*.

1892: Publica, també, *Regles morals i de bona criança*.

1898: Publica *Lo miracle del Tallat*.

1899: Escriu *Problemes d'escacs*.

1899: S'instal·la a Barcelona i treballa en un càrrec administratiu de les indústries Güell.

1903: Recull les seves impressions de viatger en *Varia I*.

1904: Publica un recull de *Sonets d'uns i altres*.

1904: Publica 10 volums anomenats "Biblioteca d'Humanitats" traduïts al català per ell: *Elogi de la follia*, *Col·loquis* i el *Llibre de civilitat pueril* d'Erasme; la

Utopia de Th. More; els *Diàlegs* de Lluís Vives; el *Philobiblon* de Ricard de Bury; els *Diàlegs de les armes i llinatges de la noblesa d'Espanya* d'A. Agustí; i *El príncep* i *Comèdies i poemes* de Maquiavel.

1905: Continuació de les impressions en *Varia II* i *Orient*.

1906: Últim volum de les impressions en *Varia III*.

1912: Ingressa a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

1913: Publica al "Diari de Reus" una protesta contra les *Normes ortogràfiques*.

1917: Escriu *La Baronessa*.

1917: Publica *Nau sense timó*.

1917: Ingressa a l'Acadèmia de la Llengua Catalana.

1917: Presideix els Jocs Florals de Barcelona.

1921: Publica *Alicia*.

1921: Escriu *Paràsits*.

1921: La novel·la *Alicia* és premiada pel Centre de Lectura de Reus.

1921: Surt a la venda *Castell Florit*.

1923: Publica *Libro de la patria*, on exposa la seva ideologia espanyolista i conservadora que va caracteritzar la seva vellesa.

1927: Mor l'escriptor tarragoní Pin i Soler.

1947: Obra pòstuma de Pin *Comentaris sobre llibres i autors*.

4. LA TARRAGONA LITERÀRIA A L'ÈPOCA DE PIN I SOLER

La Tarragona del segle XIX, que va viure Pin i Soler, era una societat caracteritzada per la separació de classes, on una gran part del poder el tenia l'Església. Això va fer que la ciutat on va néixer l'autor fos un lloc conservador, ja que el poder econòmic i social el tenien les classes eclesiàstiques i militars.

A la segona meitat del segle XIX, es va poder veure la primera mostra de cultura, amb la creació de L'“Instituto de Segunda Enseñanza de la Provincia de Tarragona” que molts anys després es va convertir en l'Institut d'Educació Secundària “Antoni de Martí i Franquès”.

El conservadorisme de l'època també feia que els nois i les noies estudiessin separats. Mentre els nois, com va haver de fer Pin i Soler, estudiaven al Seminari, les noies havien d'estudiar al Col·legi l'Ensenyança. Després d'aquesta època, Pin i Soler va estudiar Magisteri a l'Escola Normal de Tarragona.

Poc a poc, la ciutat i la societat tarragonina van anar modernitzant-se, amb nous locals d'esbarjo, cafès on normalment anava la gent important de la ciutat i altres llocs d'entreteniment. La primera entitat cívicocultural va ser *L'Armonia* creada l'any 1850. Tretze anys després, el 1863, van aparèixer dues noves entitats, *La Artesana* i

L'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera. Aquest últim era un centre cultural, una entitat d'ideari progressista, totes les conferències de la qual anaven adreçades a les capes més populars de la societat tarragonina. Amb el pas del temps, però, es va convertir en reducte de la burgesia. Amb la intromissió de la burgesia, va haver-hi una separació d'aquesta societat. Aquesta fragmentació de *l'Ateneo* es va convertir l'any 1900 en *L'Ateneu de Tarragona*, amb una ideologia més compromesa amb la catalanitat.

Amb tot això, podem dir que la relació de l'escriptor de *La Família dels Garrigas* amb la Tarragona literària i culta de l'època va ser més aviat reduïda o gairebé centrada en alguns personatges concrets com els que seguidament citaré. Per exemple, amb els contemporanis estudiosos de la seva època, Bonaventura Hernández Sanahuja, Vicenç Roig, Joan Francesc Albinyana i de Borràs i el reusenc Andreu de Bofarull i de Brocà, que van ser els fundadors de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, va tenir una gran relació, sobretot amb Hernández Sanahuja, el retrat del qual va ésser penjat a la sala dels il·lustres al mateix temps que el del nostre estimat escriptor. Un dels grans amics de Pin va ser Pere Anton Torres Jordi, que va ser el fundador del diari "La Premsa" on Pin i Soler col·laborà des de l'exili amb articles en català. També, va tenir una directa i, alhora, estreta relació amb altres escriptors de l'època: Josep Yxart i Moragas i Manuel de Montoliu i Togores. Amb el primer va començar a enfortir la seva relació quan va fer que Yxart llegís la novel·la *La Família dels Garrigas* perquè la valorés. Després de la valoració del crític Pin va dir:

“La “Família” li agradà i el manuscrit passà de les seves mans a les de l’Aldavert, per a ser estampat a l’impremta de “La Renaixensa”.”¹

Pin també elogia a Yxart:

“M’assembla un home estimable per la seva dolçor, per la seva educació, per les seves aficions. Si hagués viscut més anys, hauríem sigut molt bons amics. Vaig tractar-lo poc, ja que al venir jo a Barcelona, aviat es va posar malalt de la llarguíssima malaltia que se l’endugué. Literàriament, no era inventor, i per manca d’inventiva, tenint com tenia gran amor per les lletres, va decantar les seves aficions a la crítica.”²

Amb el cosí d’Yxart, Narcís Oller, no va arribar a tenir un tracte tan fluid, ja que la seva relació està més encaminada a la lectura dels llibres d’Oller, i també de les relacions que mantenien en alguna trobada d’algun acte social.

Amb Manuel de Montoliu i Togoies, va tenir una relació d’amor a Tarragona. I també un tret en comú, la seva col·laboració al diari català.

Per tant, tot i que Pin i Soler no va viure molt de temps a Tarragona ni va viure l’evolució social de la ciutat, hi va estar molt vinculat, per mitjà dels intel·lectuals de l’època, tant arquitectes, com escriptors.

1 Francesc Roig i Queralt *La Tarragona literària a l’època de Pin i Soler*. Pàgina 317.

2 *Ibid.*

5. PENSAMENT POLÍTIC I SOCIAL DEL NOVEL·LISTA JOSEP PIN I SOLER

Pin i Soler va viure una època molt moguda, amb constants canvis i també guerres, tant internes com externes. Això va fer, que a causa dels seus ideals, hagués de patir un exili.

Pin va haver de marxar d'Espanya pels fets de la nit de Sant Daniel, ja que ell havia participat en la manifestació de suport al rector de la Universitat Central de Madrid per la seva oposició a les directives governamentals i que va acabar amb la intervenció de la Guàrdia Civil i el consegüent exili del nostre autor.

Aquest exili va comportar que Pin conegués nombroses personalitats de prestigi de l'època i, també, que l'exili el posicionés en una ideologia antigermànica a la Primera Guerra Mundial, ja que Pin havia viscut a França i va fer un posicionament al costat de la Triple Entesa constituïda pel país que el va acollir durant el seu exili, França, i també per Anglaterra i Rússia.

Però tot i estar a l'exili, Pin i Soler va recordar sempre la seva terra i la seva cultura catalana. Durant l'exili va escriure històries en català per dos motius principals, el primer motiu és despertar aficions catalanes, que la gent es preocupi per la llengua de la seva terra i perquè la

cultura comenci per mitjà de la llengua catalana. El segon motiu pel que escriu en llengua catalana és per donar-se a conèixer com a escriptor català.

Segons Pin i Soler la cultura deriva de l'amor als llibres, del que un llibre pot provocar en una persona, del que representa cada llibre pel lector. Per aquest motiu Pin i Soler creu que la cultura i l'ensenyança de fer-se i ésser en llengua catalana, ja que la llengua constitueix un tret fonamental de la cultura catalana i de Catalunya. La manifestació més clara i contundent a favor del català la fa amb un discurs a la recepció de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona l'any 1914 en català.

Com molts escriptors de la seva època, Pin es va declarar antinormista, i va arribar a criticar durament Pompeu Fabra, l'home que va idear les noves normes³:

“Fins a cert punt imposades per qui no tenia el dret a fer-ho [...] Són feina antipatriòtica perquè en comptes de lligar, deslliguen; en comptes d'agermanar, separen”

La ideologia de Pin també és canviant, tot i que té un tret fonamental, el seu republicanisme. Tot i que, a la seva joventut va ser un home amb ideologies i idees clarament d'esquerres, quan va ser vell les seves idees van canviar i va passar a ser un home de centre-dreta.

Tot i això Pin va donar moltes idees de com contribuir i millorar la seva època. Una d'aquestes idees va ser la de fer un país unitari, a partir del respecte a la història passada. Tot i idear noves propostes, en el seu pensament trobem contradiccions sobre l'Estat espanyol. Per una part, per a Pin Espanya és un territori format per nacions

³ Pere Anguera. *El pensament polític i social del novel·lista Josep Pin i Soler*. Pàg. 112 i 113.

confederades, encara que per una altra banda ell defineix Espanya com a una integritat territorial.

Com a bon republicà, Pin i Soler va fer una crítica, a partir d'apòlegs, de la restauració. Ja que segons ell la millor forma d'instaurar una monarquia no és per mitjà d'una guerra.

Pin era catòlic convençut, com també ho corroboren alguns articles del diari "La Cruz". Tot i això Pin creia en l'home malgrat els seus defectes. Com molts filòsofs, alguns d'ells traduïts pel mateix Pin com Erasme de Rotterdam, creu en l'optimisme epistemològic.

Pin i Soler va ser un home molt preocupat per la seva època i també pel món i les situacions que li va tocar viure. És per aquest motiu que Pin ataca el sistema de reclutament i denuncia l'esclavitud que estava vista amb bons ulls per la burgesia catalana. També condemna la pena de mort i denuncia les situacions d'explotació i misèria en què es troben abocats alguns treballadors urbans. Per tant, el nostre escriptor també va criticar la societat i la forma de fer algunes coses d'aquella època.

Per últim, podem dir que Pin i Soler no tan sols volia arribar a ésser recordat per la seva literatura, sinó també per la seva implicació política i la seva preocupació cultural cap a la seva terra. Segons ell, el que havien de fer els autors de l'època era: "*Per ara no hem de fer novel·la, hem de fer història*"⁴. I això estic segura que ell ho va aconseguir.

4 Ibid. Pàg 112

6. PIN I SOLER: AMOR ALS LLIBRES I A LA LLENGUA

Pin i Soler va ser un autor molt pedagògic a l'hora de fer les seves obres. Les podem dividir en períodes perfectament delimitats.

Aquesta divisió comença, primer, per una novel·la, que va ser revisada pel crític, i també amic del nostre escriptor, Josep Yxart, la famosa trilogia (1887-1889). Després va continuar el teatre, escrit i representat a redós del teatre Novedades (1890-1892). La tercera part de la seva obra literària està constituïda per una sèrie d'articles i notes de viatges que van ser aplegats a *Vària* (1903-1906). Per finalitzar, trobem des de l'any 1910 el projecte més extens en pàgines i dilatat en el temps, la "Biblioteca dels Humanistes". Aquí, Pin actua com a traductor, editor i prologuista. Cada un d'aquests quatre projectes o etapes està enllaçat amb un determinat moment de la seva vida: a l'exili fa una recreació novel·lesca del seu lloc d'origen. En aquesta etapa no busca l'èxit, només donar a conèixer la seva terra. A la segona etapa, la del teatre, trobem un novel·lista consagrat que intenta obrir-se les portes del teatre, i busca el guany amb la literatura. A la tercera etapa trobem, Pin com un escriptor desencisat que ja no vol afrontar cap gran projecte. I per últim, la darrera etapa, quan ell ja és un vell escriptor, vol homenatjar els llibres d'una col·lecció de la qual ell serà el responsable.

La característica que millor defineix Pin és el seu constant amor pels llibres. Això fa que als 68 anys comenci la tasca d'editar els llibres que ell havia col·leccionat. Amb això Pin busca fer dels llibres una cosa més que un text.

De tota manera, l'afecció pels llibres era paral·lela al seu gust per la llengua. El fet que a la seva última etapa es dedicués a traduir no només és motivat pel seu gust per les obres dels autors humanistes, sinó també per l'atracció que suposava el fet de traduir.

Pin i Soler, a causa de la seva moguda i constantment canviant vida va aprendre moltes llengües. El llatí el va aprendre de petit per un veí farmacèutic, i després, el va aprofundir en els seus estudis al seminari. Després, a l'exili, va iniciar l'aprenentatge de les llengües modernes. Per a l'escriptor tarragoní una de les característiques de tot bon escriptor és saber de llengües. És per aquest motiu que Pin molts cops no tradueix les cites que posa als seus pròlegs. Aquesta actitud també la té un altre escriptor de l'època, Narcís Oller. Així, Pin i Soler en la seva novel·la *Alícia* explica perquè no tradueix les cites:

“Convençuts de que les persones distingides que llegiran aquesta novel·la entenen no solament la nostra llengua sinó moltes més, no hem volgut posar en català certs trossets de diàlegs que suposa han sigut parlats en castellà o francès. Traduir-los seria una afecció, una cosa de mal gust, una ridícula”⁵

L'autor tarragoní es mostra absolutament enamorat de tots els gestos que signifiquen un rendiment d'homenatge a les llengües clàssiques. Tot i que Pin sent amor pel llatí, no pot deixar de banda la seva llengua pròpia.

5 Joan Cavallé. *Pin i Soler: amor als llibres i a la llengua*. Pàg 410.

Pin i Soler és conscient que la llengua catalana ha patit molts obstacles, però creu que en aquests moments el català s'està recuperant. Així doncs, ell es centra en la recuperació d'aquest idioma a través de la seva literatura i el seu amor per la llengua catalana.

7. FITXES

Diari: Avançada

Data: 12/8/1933

Pàgina: 4

Autor: Un republicà de la Tarragona “vuitcentista”.

Tema: Parla sobre Marcel·lí Domingo que juntament amb l’ajuda i el suport de grans escriptors com ara Pin i Soler, Yxart, Saavedra... van aconseguir subvencions per als centres HispanoMarroquís.

Ens demostra com Pin i Soler és un personatge de prestigi que col·labora amb causes socials.

Diari: Catalònia

Data: 21/8/1935

Pàgina: Portada

Article: Editorial

Tema: L’article fa saber que per les festes de Santa Tecla de l’any 35 es ficarà el retrat de Pin i Soler a la Galeria dels Il·lustres. També parla sobre la important tasca que fa Pin i Soler per Tarragona ja que la va donar a conèixer i la va plasmar als seus llibres. En especial parla de la trilogia de *La família dels Garrigues*, on queden plasmats molts costums catalans i especialment tarragonins.

Parla de l'amor per part de l'autor a la seva llengua i terra. Parla de la importància mundial de Pin i fa saber que el rei Albert de Bèlgica li va concedir un premi.

Diari: Catalònia

Data: 23/8/1935

Pàgina: Portada

Article: Editorial

Tema: Recorda a tots els tarragonins que durant les festes de Santa Tecla serà penjat a la Galeria dels Il·lustres tarragonins el retrat de Pin i Soler.

Diari: Avançada

Data: 12/8/1933

Pàgina: 4

Autor: Un republicà de la Tarragona "vuitcentista".

Tema: Parla sobre Marcel·lí Domingo que juntament amb l'ajuda i el suport de grans escriptors com ara Pin i Soler, Yxart, Saavedra... van aconseguir subvencions per als centres HispanoMarroquís.

Ens demostra com Pin i Soler és un personatge de prestigi que col·labora amb causes socials.

Diari: Catalònia

Data: 21/8/1935

Pàgina: Portada

Article: Editorial

Tema: L'article fa saber que per les festes de Santa Tecla de l'any 35 es ficarà el retrat de Pin i Soler a la Galeria dels

Il·lustres. També parla sobre la important tasca que fa Pin i Soler per Tarragona ja que la va donar a conèixer i la va plasmar als seus llibres. En especial parla de la trilogia de *La família dels Garrigues*, on queden plasmats molts costums catalans i especialment tarragonins.

Parla de l'amor per part de l'autor a la seva llengua i terra. Parla de la importància mundial de Pin i fa saber que el rei Albert de Bèlgica li va concedir un premi.

Diari: Catalònia

Data: 23/8/1935

Pàgina: Portada

Article: Editorial

Tema: Recorda a tots els tarragonins que durant les festes de Santa Tecla serà penjat a la Galeria dels Il·lustres tarragonins el retrat de Pin i Soler.

Diari: Lo Camp

Data: 1/3/1903

Pàgina: Portada i 2

Autor: Carta de Pin i Soler

Tema: Pin va enviar una carta a la direcció del diari perquè un articulista havia dit que l'única forma que Tarragona arribés a desenvolupar-se era mitjançant les fàbriques i les indústries. Per això Pin envia una carta dient-li que la millor forma de desenvolupar la ciutat és per mitjà de la cultura, creant centres d'Ensenyament, Universitats... I invertint tots en aquests projectes.

Diari: Lo Camp

Data: 3/11/1906

Pàgina: 3

Autor: Quiquet

Tema: En aquest article es parla que Pin i Soler ha donat a conèixer el tercer volum de *Varià*, un recull de diferents viatges on visita grans ciutats com ara Istanbul, Bucarest, Atenes...I per l'autor de l'article en aquest llibre Pin ens explica "les imatges i escenes viscudes pel propi Pin".

Diari: Diari de Tarragona

Data: 30/1/1889

Pàgina: 2

Tema: En un ple de l'ajuntament Va quedar aprovat col·locar al quadre d'honor diferents personatges, d'entre ells, Pin i Soler. Aquí queda demostrada la repercussió social de Pin a la seva ciutat natal. Important perquè

Diari: Diari de Tarragona

Data: 9/4/1890

Pàgina: 2

Tema: Explica que aquell diumenge Pin i Soler i Josep Yxart van ser obsequiats amb un dinar envoltats per grans amics i admiradors de la seva ciutat natal. Durant aquest dinar també els donen les gràcies per fer conèixer la ciutat de Tarragona arreu del món, i per la gran feina feta dirigida a la cultura i literatura catalana.

És un article important perquè ens mostra l'agraïment que persones de la seva ciutat ofereixen a Pin i Soler per el seu treball, no només cap a Tarragona, també a Catalunya.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 20/11/1890

Pàgina: 2

Tema: Parla de l'estrena de l'obra de teatre *Sogra i Nora*. També se'ns informa que van obsequiar Pin i Soler amb una serenata executada per l'orquestra del mateix teatre.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 6/3/1891

Pàgina: 2

Tema: Explica que aquest dilluns Pin i Soler i Emili Vilanova, juntament amb l'arquitecte Domenech, van ser al monestir de Santes Creus admirant l'arquitectura d'aquell monestir.

Pin continua interessant-se per Catalunya.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 22/5/1891

Pàgina: 2

Tema: Explica els retrats que s'han penjat una de les sales de l'"Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera", i indica que el de Pin i Soler ha estat penjat pel mèrit de ser "un dels primers novel·listes catalans i dramaturgs".

Importància i mèrits del nostre escriptor destacats en aquest article, i reconeguts per la gent que ha decidit incloure'l i que formi part dels retrats a l'Ateneo Tarraconense.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 4/6/1891

Pàgina: 2

Tema: Indica que el període de representació de la *Viudeta* s'ha acabat a Barcelona i que tots els assistents esperaven la presència de Pin i Soler, però ell estava treballant a Marsella.

Article important perquè demostra que Pin no tan sols triomfa a Tarragona, sinó també a altres llocs de Catalunya.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 11/9/1891

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler formarà part del jurat d'un certamen literari convocat per l'"Ateneo Tarraconense". Se'ns presenta un Pin i Soler de gran importància i, per aquest motiu és convocat per formar part d'un jurat juntament amb altres personatges importants de l'època.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 11/9/1891

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler formarà part del jurat d'un certamen literari convocat per l'"Ateneo Tarraconense". Se'ns presenta un Pin i Soler de gran importància i, per aquest motiu és convocat per formar part d'un jurat juntament amb altres personatges importants de l'època.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 8/10/1891

Pàgina: 2

Tema: Explica que a Barcelona s'obre la temporada teatral d'hivern amb les obres de *La tia Tecleta* o *Una dona resentida*, obres de Pin i Soler. També ens mostra la gran transcendència de les obres de Pin a tota Catalunya, motiu pel qual la temporada a Barcelona comença amb obres de l'autor tarragoní.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 31/5/1892

Pàgina: Portada

Tema: S'estrena a Tarragona *La tia Tecleta*, i el diari afegeix que l'escena passa a Tarragona.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 7/7/1892

Pàgina: 2

Tema: Parla que Pin i Soler ofereix a una companyia una de les seves obres perquè la posi en escena en un teatre. També destaca els triomfs de l'obra *Sogra i Nora*. Tracta Pin com un personatge molt important i el descriu com un gran i estimat amic, també com l'aplaudit novel·lista...

Diari: Diari de Tarragona

Data: 6/10/1892

Pàgina: 2

Tema: Explica que per la nit en una funció de teatre, donaran una revista on hi ha diferents treballs de grans escriptors com ara Pin i Soler, Ixart, Opisso...

Gran importància dels personatges esmentats, no perquè apareguin en aquesta revista, sinó per la seva transcendència pública i social.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 18/10/1894

Pàgina: 2

Tema: Explica que hi ha, a Tarragona, una important vetllada literariomusical a la que assistiran personatges de gran transcendència pública com ara Narcís Oller, Pin i Soler, Yxart, entre d'altres. Alaba la figura dels personatges, i el treball realitzat per ells. No només destaca l'important vetllada de la nit, sinó també els personatges que hi aniran, que donen més reputació a l'acte.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 17/5/1895

Pàgina: Portada

Tema: Alaba el progrés de Tarragona conegut per tota Europa, en l'art literari, i exposa com a capdavanters d'aquest progrés a Pin i Soler i a Josep Yxart.

Article molt important perquè ens mostra Pin com una persona que no tan sols ha aconseguit un reconeixement europeu de les seves obres, sinó també modernitzar la seva terra a través de l'art de les lletres.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 23/5/1895

Pàgina: Portada

Tema: Tracta diferents personatges, un d'ells Pin i Soler, com a treballadors per Tarragona.

Descriu a Pin com un intel·lectual treballador de la seva ciutat, amb aquestes paraules: “àliga de la novel·la.”

Diari: Diari de Tarragona

Data: 18/9/1906

Pàgina: 2

Tema: Al Teatre Principal estrenen *Poruga* de Pin i Soler.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 26/9/1906

Pàgina: 2

Tema: Discurs d'Alfred Opisso, “Gente de mar”, on alaba Pin i Soler com a home compromès amb la terra i coneixedor de la gent de mar.

Gran importància perquè aquí s'anomena en un discurs a Tarragona a Pin i Soler com a personatge important del moment, i no el descriu com a gran home de lletres, sinó com a home compromès amb la terra i els seus costums.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 20/9/1908

Pàgina: 2

Tema: Comença la temporada teatral amb l'obra de Pin i Soler *La tia Tecleta*. Importància de Pin i les seves obres que marquen el començament de la temporada teatral.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 24/4/1908

Pàgina: Portada

Tema: Estrena de la temporada teatral de l'Ateneu de Tarragona amb *La Tia Tecleta* de Pin i Soler. Importància de l'autor i de les seves obres, motiu pel qual molts teatres trien aquestes obres per començar de la temporada teatral.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 3/3/1911

Pàgina: Portada

Tema: Parla sobre un certamen que es fa en honor als tarragonins de la guerra del francès (1811), i on els treballs històrics i literaris tindran com a vicepresident del jurat Pin i Soler.

Ens mostra l'autor com una figura important i de prestigi, motiu pel qual ocupa un alt càrrec en el jurat, i també una forma de reconèixer la seva tasca per la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 24/10/1916

Pàgina: Portada

Tema: Explica que Pin i Soler es va traslladar des de la seva finca a Vilanova i la Geltrú amb la seva dona Josefa Latoru i la seva sogra.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 7/4/1917

Pàgina: 2

Tema: Explica que aquell dia Pin i Soler donà una conferència a la sala d'actes del "Centre de Lectura" de Reus. També ens indica la gran importància de Pin com a personatge d'alt prestigi literari.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 24/8/1918

Pàgina: Portada

Tema: Pin i Soler ha escrit un nou llibre on explica la vida d'un arquebisbe.

Article important, que dona a conèixer la saviesa de Pin arreu del món i comentada en diferents diaris: *The Times*, *Literary suplement de Londres*, *La Vanguardia*...

Diari: Diari de Tarragona

Data: 11/9/1921

Pàgina: Portada

Autor: Rabagás i Celedón

Tema: Parla de grans personatges de la ciutat com a valors culturals i enriquidors. Article important perquè parla de Pin i Soler com un nom que constitueix títol de glòria per a la seva ciutat natal, i gran home de fama.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 18/7/1925

Pàgina: Portada

Autor: J. Caballé i Goyerache

Tema: Com l'anterior article, ens presenta Pin com a personatge de cultura i desenvolupament tarragoní. Destaca al gran Pin, sobretot de finals del segle XIX.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 27/9/1925

Pàgina: 5

Tema: El senyor Baxó ha proposat posar el nom de Pin i Soler a un carrer de la ciutat. Des del diari donen a Pin una gran importància.

És un dels primers cops on Pin i Soler es veu reconegut per l'Ajuntament de Tarragona, i es destaca l'amor de Pin cap a la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 30/9/1915

Pàgina: 2

Tema: Parla d'un ple de l'Ajuntament on s'ha aprovat la proposició del sr. Boxó, que estava interessat en l'adquisició de totes les obres de l'Il·lustre escriptor tarragoní Pin i Soler perquè quedessin arxivades a l'Ajuntament.

L'article destaca que l'any 1889 Pin i Soler ja era important per a la ciutat i per això aquest home, i d'altres, intenten recollir les seves obres per arxivar-les i guardar-les a l'Ajuntament.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 11/10/1925

Pàgina: Portada

Tema: Recorden la proposta del senyor Boxó i l'aprovació d'aquesta de ficar el nom de Pin i Soler a una moderna via moderna, i també el diari recorda que ells ja ho havien demanat. Importància de Pin, que es reconeix des de la seva ciutat, Tarragona.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 2/2/1927

Pàgina: 1,2 i 3

Tema: Pin i Soler és mort, gran importància a les seves obres per part de la seva terra, a tot el que ell ha fet, i també el poc reconegut que ha estat per part de la seva ciutat.

Aquí, doncs, trobem diferents articles que fan un repàs de la vida de Pin, importants pels diferents aspectes i també per la crítica al poc reconeixement per part de tots.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 3/2/1927

Pàgina: Portada

Autor: A. Rovira Virgili

Tema: Dos article destacant les qualitats d'en Pin i Soler, tant humanes com literàries.

Per tant, és un important reconeixement en tots els aspectes del personatge després de la seva mort.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 6/2/1927

Pàgina: 3

Tema: “Foment d’Estudis” vol fer un homenatge a Pin i Soler després de la seva mort i els redactors del diari aplaudeixen i donen suport a aquesta idea.

Aquest homenatge és una espècie de reconeixement per part de la ciutat de Tarragona al gran escriptor que ha perdut la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 9/2/1927

Pàgina: Portada

Article: Editorial

Autor: Roque Guinart

Tema: Pin va sonar per ocupar un seient a la Reial Acadèmia Espanyola. Repàs de la seva vida a fons.

Recorda la importància de Pin després de la seva mort, amb anècdotes tan importants com l’explicada anteriorment.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 10/2/1927

Pàgina: 2

Tema: Redacta una historia en què fa saber que una de les coses més importants de l’escriptura de Pin i Soler era la forma de descriure, la forma d’explicar les coses en els seus llibres.

Importància de l’article perquè se’l recorda amb característiques importants de les seves grans obres.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 11/2/1927

Pàgina: Portada

Tema: La transcendència mundial de la mort de Pin citada a diferents diaris, i com s'ha viscut arreu del món la seva mort. El coneixement de la seva mort no només es local, comarcal o estatal, sinó també mundial. Amb la seva mort es perd un gran home de lletres. El destaca com un personatge conegut arreu del món.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 13/2/1927

Pàgina: 5

Tema: La pàgina literària està de dol per la mort de tan il·lustre personatge. Tarragona i la seva literatura encara està afectada per la pèrdua d'un gran i transcendental personatge.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 19/2/1927

Pàgina: Portada

Tema: Pin i Soler ja té un carrer amb el seu nom, però el diari està descontent perquè creu que això hauria d'haver-se fet abans de la seva mort. Tot i així, aquest acte té un gran reconeixement per part de l'Ajuntament a tan il·lustre personatge, tot i que és massa tard.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 20/2/1927

Pàgina: Portada

Tema: Parla sobre la intel·ligència de Pin, el seu saber estar, la seva formalitat en públic... Dóna les gràcies a la seva feina per incloure en tantes obres a Catalunya i Tarragona.

Dies després de la seva mort, continua el reconeixement de Pin a la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 26/2/1927

Pàgina: 3

Tema: Se sol·licita que Pin sigui declarat fill il·lustre de Tarragona.

Article d'importància perquè Pin i Soler era una gran figura que no tan sols volen reconèixer a la ciutat, sinó que formi part de la seva història i que s'associï el nom de Pin al de Tarragona.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 4/3/1927

Pàgina: Portada

Autor: J. M. B.

Tema: Explica la vida d'en Pin i compta com va haver d'emigrar cap a França.

La vida de Pin no ha sigut un camí de roses, i aquí se'ns explica que va haver-hi.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 9/3/1927

Pàgina: 5

Tema: Petició aprovada, Pin serà penjat a la Galeria dels Il·lustres, i així reconegut com a personatge important de Tarragona.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 3/5/1927

Pàgina: Portada

Tema: Recordatori de diferents escriptors morts, entre ells Pin i Soler, com a gran valor públic i social per la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 8/5/1927

Pàgina: 2

Autor: R. Angela

Tema: Tarragona fa un homenatge a Pin i Soler com a gran personatge públic i social. Aquesta és una altra forma d'agrair la tasca de l'escriptor.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 15/5/1927

Pàgina: 6

Tema: Homenatge a Pin i Soler, el diari anima la gent que hi vagi per demostrar la importància que va tenir Pin a la ciutat i com una última mostra de l'agraïment de la ciutadania tarragonina envers ell.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 17/5/1927

Pàgina: 2

Tema: Explica l'homenatge a Pin i Soler amb una gran assistència al teatre de "Foment d'Estudis". També repassa la seva vida, una gran tasca a l'igual que la d'un altre escriptor, Josep Yxart.

D'aquesta forma Tarragona recorda el gran Pin i Soler i li reconeix i agraeix la gran tasca realitzada.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 16/12/1927

Pàgina: 2

Tema: Obra de teatre a Tarragona després de la mort de Pin.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 20/12/1927

Pàgina: 2

Tema: Gran assistència al teatre per veure l'obra *Sogra i Nora* del difunt Pin i Soler. La ciutadania continua recordant Pin amb la seva assistència al teatre.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 25/12/1927

Pàgina: 6

Tema: Es repeteix l'obra de Pin *Sogra i Nora*

Diari: Diari de Tarragona

Data: 3/10/1928

Pàgina: Portada

Tema: Problema religiós, per què l'Arquebisbe no ha anomenat Pin i Soler, entre d'altres, en una missa recordatori?

Al diari li sembla una falta de respecte que l'Arquebisbe s'oblidi de gent que ha ajudat d'una forma tan gran al desenvolupament de la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 20/9/1929

Pàgina: Portada

Tema: Descripció de molts personatges.

Pin i Soler, segons aquest article, és el creador de caràcters en els personatges dels seus llibres. El diari diu que Pin i Soler va ser, segurament, l'escriptor més complet de tots. Pin a l'igual no és l'escriptor més reconegut, però sí un dels més complets.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 21/8/1930

Pàgina: 1

Tema: Encara es recorda la gran vitalitat de Pin, juntament amb altres, ja que ha marcat època i una forma d'escriptura. Anys després es recorda la gran tasca de Pin i Soler, entres d'altres escriptors, per la ciutat.

Diari: Diari de Tarragona

Data: 2/11/1933

Pàgina: 1

Tema: El diari recorda la importància que van donar a Tarragona personatges com Pin i Soler, Oller, Yxart, de gran rellevància.

Diari: La Opinión

Data: 14/11/1876

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler torna a la ciutat per assistir al funeral de la seva tia Buenaventura Soler.

Diari: La Opinión

Data: 22/11/1888

Pàgina: 1

Tema: Pin i Soler ha sigut convidat a Barcelona al Palau del senyor marquès Marià per llegir poemes en honor a S. A. R. la infanta Isabel.

Destaca la importància social de Pin i Soler, motiu pel qual és convidat a Palau, en un important acte literari.

Diari: La Opinión

Data: 6/4/1890

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler, notable novel·lista català, i Josep Yxart arriben a Tarragona.

Diari: La Opinión

Data: 19/8/1890

Pàgina: 3

Tema: Pin i Soler ha acabat *Sogra i Nora* i s'estrenarà durant la pròxima temporada al nou "Teatre Català" de Barcelona. Importància literària i social de Pin, perquè estrena una obra al mateix temps que un teatre.

Diari: La Opinión

Data: 16/10/1890

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler estrena obra. Crítica del diari "La publicidad" de Barcelona. S'estrena i s'inaugura el "Teatre Català" amb una gran obra, moderna per l'època, de Pin i Soler.

L'article fa una crítica positiva a Pin, i dóna diferents característiques de la seva forma d'escriure. Interessant per la modernitat i la lluita de Pin contra les convencions tradicionals de l'escena.

Diari: La Opinión

Data: 17/10/1890

Pàgina: 3

Autor: S. Trullol i Plana

Tema: Parla de la crítica realitzada en el dia anterior, explica resumidament l'obra de *Sogra i Nora* i per últim sobre el modernisme de Pin, el caràcter dels seus personatges i la posada en escena.

Diari: La Opinión

Data: 18/11/1890

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler acudeix a Tarragona, per assetjar l'obra de teatre *Sogra i Nora*. Destaquen que aquí té molts admiradors i vertaders amics.

Diari: La Opinió

Data: 25/11/1890

Pàgina: 2

Tema: La ciutat de Reus ha obsequiat Pin durant la seva última estada en aquella ciutat.

Destaca la importància social de Pin i Soler, reconegut a la ciutat de Reus.

Diari: La Opinió

Data: 7/5/1894

Pàgina: 1

Tema: S'ha estrenat *La viudeta* a Barcelona, el diari parla de l'argument i el tema de l'obra de Pin i Soler.

Diari: La Opinió

Data: 21/5/1891

Pàgina: 1

Tema: Discurs del president de l'Ateneu dedicat al quadre d'honor, destaca a Pin i Soler per ser un del novel·listes catalans, patriòtic cantant dels nostres costums locals i aplaudit autor dramàtic.

Gran reconeixement a Pin i Soler per part del president de l'ateneu i a la seva tasca.

Diari: La Opinió

Data:4/6/1891

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler va estrenar la *Viudeta*, aquesta nit s'estrenarà la comèdia *Sogra i Nora*.

La Opinió dóna importància a la gran assistència al teatre per veure l'obra i que s'espera el mateix reconeixement per la que s'ha d'estrenar.

Diari: La Opinió

Data: 5/6/1891

Pàgina: 2

Tema: Gran assistència a l'obra de Pin i Soler *Sogra i Nora*.

La gent vol veure les obres del fill de la seva ciutat, un home reconegut.

Diari: La Opinió

Data: 7/6/1891

Pàgina: 3

Article: Crònica literària

Autor: Guillen

Tema: Crítica a l'obra *La viudeta*. Per l'autor de la crònica és molt millor *Sogra i Nora*. Aquesta crítica literària desprestigia l'obra i acusa l'autor que, des de la seva paternitat, ha canviat la seva forma d'escriure.

Diari: La Opinió

Data: 17/10/1891

Pàgina: 2.

Tema: Crítica molt negativa a les últimes novel·les de Pin, i l'autor de l'article l'acusa d'haver canviat la seva forma d'escriure des que és pare.

Diari: La Opinión

Data: 28/2/1892

Pàgina: 2

Tema: Enmig d'una crítica literària negativa a un autor, l'article alaba Pin i Soler perquè les seves obres sí que arriben al públic, per l'escenografia, la posada en escena, la seva forma d'escriure...

Diari: La Opinión

Data: 6/10/1892

Pàgina: 3

Tema: La gent que vagi al teatre serà obsequiada amb una revista on surten notables treballs de gran autors literaris, entre ells Pin i Soler.

Diari: La Opinión

Data: 13/12/1898

Pàgina: 2

Tema: Ha mort als 83 anys d'edat la mare de Pin i Soler, Teresa Soler. Pesam a la família de Pin.

Diari: La Opinión

Data: 25/7/1899

Pàgina: 2

Tema: Ha mort el fill de Pin i Soler, Raül Soler i Latour, en un acte militar. Pesam a Pin i Soler.

Diari: La Opinió

Data: 26/7/1895

Pàgina: 1

Tema: Explica amb detalls la mort del fill del gran Pin i Soler en un acte militar.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 25/12/1914

Pàgina: 3

Tema: Pin i Soler serà president dels Jocs Florals de Barcelona l'any 1915.

Article amb una gran importància literària de Pin que té encomanada la missió de ser el president dels Jocs Florals, una mostra literària molt important a Catalunya. Aquesta posició al jocs la té gràcies a la seva tasca literària, i a totes les seves obres.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 12/4/1924

Pàgina: 1 i 2

Tema: Carta als escriptors castellans agraint el suport que han donat a les lletres catalanes. Signen molts autors o personatges que representen les lletres catalanes, entre ells, Pin i Soler.

El reconeixement que té Pin, juntament amb altres, fa que la seva signatura sigui una de les principals en

aquesta carta, perquè Pin i Soler representa un personatge important per la seva època.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 26/9/1925

Pàgina: 1

Tema: S'aprova una proposta del senyor Boxó per donar el nom de Pin i Soler a un carrer de la ciutat de Tarragona com a reconeixement per la tasca realitzada per l'autor de *La família dels Garrigues*.

Des de la ciutat de Tarragona es vol agrair tot el que Pin i Soler ha fet per la seva ciutat natal, com a obsequi hi haurà un carrer amb el seu nom a la ciutat de Tarragona.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 17/10/1925

Pàgina: 1

Tema: Alguns homes de l'Ajuntament, a l'aprovar-ne que Pin i Soler tindrà un carrer amb el seu nom, fan burla dient carrer d'en JOSEPIN. El diari es mostra indignat.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 6/2/1926

Pàgina: 3

Tema: El diari es queixa perquè la modernitat del teatre s'ha oblidat i amb ell, els autors que el van donar a conèixer, com ara Pin i Soler.

Tot i que el nostre autor ja no escriu llibres, és recordat con a personatge de gran importància pública i social, i es reconeix tot el que ell va arribar a fer.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 5/2/1927

Pàgina: 1 i 2

Tema: Pin i Soler és mort, recordatori de les seves obres i dels fets més

Amb la mort de Pin la ciutat té una gran pèrdua, ell era un referent literari i social, home de gran transcendència.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 19/2/1927

Pàgina: 3

Tema: "Foment d'Estudis" va reunir-se per fer un homenatge a Pin i Soler

Per tant, la ciutat de Tarragona vol reconèixer i agrair la tasca que Pin i Soler ha realitzat per mitjà de les seves obres, donant a conèixer Tarragona per tot el món.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 12/3/1927

Pàgina: 2

Autor: I. Bosh i Armet, de la Veu de l'Empordà.

Tema: Aquesta autora recorda la seva visita a Tarragona i com ho associava tot a *La família dels Garrigues*, una de les novel·les amb més gran transcendència de Pin i Soler, perquè parla dels costums típics de Tarragona, dels

llocs més coneguts... I ella demana als tarragonins que no se n'oblidin del gran Pin i Soler, que es recordin de la gran importància social i literària d'aquest home.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 21/5/1927

Pàgina: 1

Tema: Explica l'homenatge que va fer la ciutat a l'il·lustre Pin i Soler. Com a dada important, una alta assistència que hi va haver al teatre, per gaudir de l'homenatge.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 17/12/1927

Pàgina: 3

Tema: S'estrena l'obra *Sogra i Nora* de Pin i Soler, la primera que es fa després de la seva mort. Hi assisteix molta gent

Diari: La veu de Tarragona

Data: 24/12/1927

Pàgina: 3

Tema: Molta gent va a veure *Sogra i Nora* del difunt Pin i Soler.

Tarragona recorda al seu autor assistint al teatre per veure les tan famoses obres.

Diari: La veu de Tarragona

Data: 1/12/1928

Pàgina: 3

Tema: A l'Orfeó es recorden d'escriptors com ara Pin i Soler, Vidal...

Aquest és un reconeixement social a la tasca d'aquests escriptors. La seva tasca pública, literària, cultural...Un referent per a molta gent catalana.

Diari: La Cruz

Data: 6/3/1927

Pàgina: 3

Tema: L'acció Popular Catòlica, entre altres associacions, demana a l'Ajuntament que és col·loqui el retrat de Pin i Soler a la Galeria dels Il·lustres.

Importància social de Pin.

Diari: La Cruz

Data: 13/2/1927

Pàgina: 1

Autor: Fr. Francisco Iglesias

Tema: Aquest home explica que Pin i Soler era un gran cristià, i que les seves últimes hores de vida les va viure amb ell. Explica amb detalls tot el que va passar.

Diari: La Cruz

Data: 1/2/1927

Pàgina: 2

Tema: Explica que Pin i Soler ha mort, i indica que ell s'havia encarregat de cultivar l'idioma.

Article important en l'aspecte social perquè ens indica el que ha aconseguit Pin, i que ara ja és mort.

Diari: La Cruz

Data: 11/4/1914

Pàgina: 2

Tema: Pin i Soler i altres intel·lectuals presenciaven la processó a Tarragona.

Destaca la possible fe catòlica de Pin, i que ve a Tarragona, per fer presència en un acte catòlic.

8. RELACIÓ DE PIN I SOLER AMB ALTRES ESCRIPTORS

L'exili de Pin, i també la fama que va adquirir gràcies a les seves obres, van fer que es relacionés amb gent important, famosa i de prestigi de l'època. Així doncs, ara presentem la relació amb un tarragoní com ell i amb altres autors espanyols.

8.1. La relació de Pin amb Bonaventura Hernández Sanahuja (1810-1891)

La relació entre Pin i Soler i Hernández Sanahuja no va ser massa llarga ni profunda, ja que per una banda hi havia una gran diferència d'anys, concretament trenta-dos, que els separaven, i també perquè Pin va haver de marxar molt jove a l'exili i Hernández Sanahuja podem dir que no va ser molt viatger. Tot i això, però, hi ha alguns punts de vista comuns en aquests dos personatges. Per mitjà de diferents estudis podem dir que Hernández Sanahuja va ajudar Pin, amb el seu llibre *El indicador arqueològic de Tarragona*, a fer una descripció de la seva estimada Tarragona i dels seus monuments

importants al famós llibre publicat l'any 1887, *La família dels Garrigas*.

Pin també va tenir un gest amb Bonaventura Hernández, quan pòstumament un amic seu, Jordi Roca i Roca, va voler descriure a Hernández i Pin el va ajudar, tot explicant com era físicament i, també, com a partir d'uns manuscrits que tenia de Bonaventura, ell el va conèixer ideològicament i literàriament.

Pin i Soler va voler retre un homenatge a Hernández Sanahuja i per aquest motiu aquest ocupa un lloc en la novel·la *Jaume*, tot i que aquest espai és molt petit, tan sols un paràgraf. Hernández, a la novel·la de Pin, apareix en qualitat de membre de la Junta d'Instrucció. En aquest paràgraf Hernández és l'únic que mostra comprensió amb un alumne anomenat Sardà, tot i que aquest diu un disbarat monumental sobre els Reis Catòlics. En la segona edició de *Jaume* Pin i Soler ja especifica que l'home és el senyor Hernández Sanahuja.

Així doncs, Pin fa un homenatge al conegut Hernández, quan aquest és mort. Encara que tot el que explica Pin en aquest fragment no és fruit de la seva imaginació, ja que Hernández Sanahuja, el 13 de desembre de 1857, va ser nomenat oficialment membre de la Junta provincial d'Instrucció pública. Se sap que, tot i que Hernández Sanahuja ja era un personatge respectable, Pin va voler homenatjar la figura d'Hernández, tal i com ell la coneixia, per tant, Pin reflecteix a l'episodi escolar la personalitat real del passamaner autodidacta d'una manera molt versemblant.

Pin i Soler, encara que no va compartir grans estones amb aquest home, va saber per tot el que havia escoltat i

llegit d'ell i sobre ell, com era. I d'aquesta forma va voler homenatjar-lo.

8.2. Pin i Soler i alguns escriptors espanyols

Pin i Soler és un home difícil d'etiquetar pel seu tarannà de contrastos, i per ser un home imprevisible en algunes ocasions. No va ser un autor còmode per al poder, ni tampoc per a molts patriarques ideològicament sentenciadors de les línies crítiques de la producció literària del seu temps. Això va ser degut a què Pin i Soler deia sempre el que pensava i sempre pensava el que deia. Pin era de temperament franc. L'actitud radical de Pin a l'hora de fer valoracions sobre altres autors era producte d'una consciència tranquil·la i deslliurada de compromisos adquirits.

Moltes de les opinions de Pin i Soler queden reflectides en el llibre *Comentaris sobre llibres y autors* que l'Agrupació de Bibliòfils de Tarragona va editar l'any 1947 amb pròleg del seu fill Pin de Latour.

Pin i Soler va opinar sobre autors que no eren de la seva època, com per exemple Francisco de Quevedo y Villegas, o Santa Teresa de Jesús.

Després trobem un Pin i Soler que opina sobre teoritzadors, ideòlegs i forjadors d'escola de la seva època, com ara Àngel Ganivet, del qual diu:

*“Quina llàstima d’existència, per sempre extingida! La seva mort fou cas de follia o el més alt exemple d’estoïcisme”.*⁶

Pin i Soler continua opinant ara sobre Mariano José de Larra, que a l’igual que Ganivet va ser víctima de la mort sobtada a través del suïcidi. Pin escriu:

*“Un jove que no era del seu temps. Si s’hagués quedat a París, hauria fet carrera, hauria continuat la manera de Paul-Louis Courier. A Madrid hi feia nosa”.*⁷

Per últim, Pin i Soler parla sobre Marcelino Menéndez Pelayo, autor de la polèmica *Historia de los heterodoxos españoles*, i el nostre autor fa una defensa d’aquest home tot dient: *“Era un àngel”*⁸. També Pin i Soler fa una descripció admirativa de les qualitats d’aquest home.

Pin i Solet va mantenir una notable vinculació amb algunes destacades figures literàries de la generació del romanticisme espanyol. Un d’aquests és el poeta vallisoletà José Zorrilla, que felicita Pin pel pròleg d’*Intimitats* i la història de *La prometença a Sant Magí*. Amb l’escriptor de *El Don Juan Tenorio*, Pin i Soler va mantenir un cert tracte d’amistat sobretot quan Zorrilla visitava amb freqüència la família Rius de Tarragona. Pin i Soler va escriure la seva forma de conèixer l’escriptor i com el va admirar des del principi:

“Ell fou la primera persona qualificada que em digué coses falagueres sobre unes proses que jo enviava a l’amic Torres, pel seu “Diari”. Inútil dir que l’home em

6 Francesc Roig i Queralt. *La relació de Pin i Soler amb alguns escriptors espanyols* Pàg. 447

7 Ibid Pàg 447

8 Ibid Pàg 447

fou tan simpàtic com sempre m'ho havia sigut l'artista".⁹

Del dramaturg madrileny i premi Nobel José Echegaray en té Pin una opinió força positiva, tot i que el tracte dels dos escriptors va ser més aviat curt.

També va tractar els joves poetes del realisme, com ara José María Gabriel y Galán, de qui sobretot lamenta la seva pèrdua en la plena joventut. El que diu Pin sobre ell és breu i concís, però l'admira per la seva escriptura durant la joventut. També es manifesta a favor de l'obra poètica de l'asturià Ramón Campoamor, d'ell diu:

"Ja comencen a dir que no era ni prosador. Tant que l'haviem trobat delectable! Tant que encara el trobem delectable!".¹⁰

No tan efusivament com en el cas de Campoamor, Pin valora amb un notable entusiasmen l'obra del poeta vallisoletà, Gaspar Núñez de Arce. Pin no dubta a qualificar-lo com un poeta progressista, membre d'una societat avançada.

Pin i Soler, tot i l'opinió que tenia dels altres autors, poc o molt coneguts, amb els autors que més relació va tenir va ser amb els del moviment generacional de la novel·la realista. Una relació periòdica i constant va ser amb el santanderí José María de Pereda, amb qui l'uní no tan sols la prosa literària, també la fatalitat de la vida a causa de la mort dels fills. A Pereda l'admira com a escriptor i com a persona.

⁹ Ibid Pàg 448

¹⁰ Francesc Roig i Queralt *La relació de Pin i Soler amb alguns escriptors espanyols* Pàg 448

D'un altre autor de novel·la, Benito Pérez Galdós en té Pin un alt concepte qualificatiu. Primerament l'admira per la traça literària i per la seva voluntat progressista, que l'autor manifesta en els seus personatges de ficció que reflecteixen alhora la realitat social del moment. Amb aquest escriptor espanyol té una magnífica relació d'amistat, per aquest motiu no escatima elogis a la seva persona:

*“En el que ell es veu pel tracte social, sembla una bella persona, gens ni mica pretensions, senzill de maneres, quasi vulgar, i si fos pel seu mirar, que sembla apagat i tan intens, passaria per un bon tinent de carrabiners, sense malícia”.*¹¹

Sobre P. Luís Coloma mostra certes desavinences de criteri literari. No hi va tenir cap relació personal, i la seva opinió prové de l'escriptura dels seus dos llibres, *Pequeñeces* i *Jeromín*. Pin retreu al novel·lista que no jugués net i utilitzés el fet de pertànyer a la companyia de Jesús per promocionar les seves obres.

Pel que fa als autors de l'escola naturalista, Pin manifesta una crítica, tant en l'aspecte negatiu com positiu. Del novel·lista Leopoldo Alas “Clarín”, escriptor de *La Regenta* manifesta que:

*“era un home de gran talent, gran amor per les coses literàries, un amor quasi malaltís. [...] Ha deixat una novel·la “La Regenta” i uns “Cuentos morales” que són obres mestres.*¹²

¹¹ *Ibíd.* Pàg 451

¹² Francesc Roig i Queralt *La relació de Pin i Soler amb alguns escriptors espanyols* Pàg 454

De l'escriptora gallega Emilia Pardo Bazán, amb qui mantingué alguns contactes personals en diu

“Era una senyora quasi amiga. Escriptora de mèrit, estilista elegant. Treballava amb fons de coneixement variat”.¹³

Per últim i ja enllaçat amb la generació del 98, Pin i Soler manifesta la seva opinió sobre un dels novel·listes més destacats, Pío Baroja. Segons l'escriptor tarragoní, Pío Baroja:

“està dotat d'un talent positiu i sembla vol fer servir per a empreses que li estan vedades. Cal esperar.”¹⁴

Aquí tenim, doncs, la visió crítica d'alguns escriptors espanyols que pensava el nostre estimat autor, Pin i Soler.

13 Ibid. Pàg 455

14 Ibid. Pàg 456

9. CONCLUSIONS

Aquí acaba el meu treball de recerca. Un treball que està fet a base de l'esforç i del coneixement que he obtingut de l'escriptor Pin i Soler.

Però no volia acabar el meu treball sense fer una petita crítica, també de la mà del "Diari de Tarragona" que trobem en diferents articles, com crítica la manca de reconeixement cap a Pin.

Està clar que poca gent coneix Pin i Soler, per ser sincers quasi ningú. El que em sembla molt trist és que ni la pròpia gent que viu al seu carrer s'interessi pel que va fer aquest home. Està clar que tot no ho podem saber, però almenys podríem anomenar el carrer que representa aquest bon home amb el seu nom i no amb el nom de "Suma", establiment comercial que es troba en aquest carrer.

També podríem fer una reivindicació ja que, segurament, Pin i Soler no va ser l'home més important del seu temps, però sí que va demostrar ser un personatge molt complert en temes literaris i també preocupat per la cultura i el desenvolupament de la seva ciutat. I amb totes les coses que va fer, i la importància que tenia, avui dia ningú el coneix. Podríem canviar alguna cosa, no?

Pin i Soler va aconseguir moltes coses a partir de la seva literatura i la seva narrativa i obres teatrals. Encara que ell no ho va viure, Josep Pin i Soler va fer història, va

arribar a ser un dels personatges més importants de la Tarragona de la seva època, va lluitar per la cultura de la seva llengua, per les lletres catalanes, per l'alfabetització de la societat, perquè així es pugui lluitar per tot el que volem amb cultura. Encara que no ho sembli, Pin va arribar a fer història.

Sembla, però, que la societat catalana, i sobretot la Tarragona actual, no ho recorda. Si així fos, Pin seria un personatge molt més conegut per part de la ciutadania, molt més estimat i molt més reconegut per les institucions públiques i també les institucions literàries. Algunes de les seves demandes encara avui dia són vigents per a molts col·lectius, com per exemple desenvolupar la ciutat de Tarragona a partir de la cultura, i no a través de la indústria, com fins ara s'ha fet. Alguns pensaments de Pin i Soler encara són vigents avui dia, i es per aquest motiu que l'hem de recordar com un personatge actual, lluitador, i home de la seva ciutat.

És per tot això que l'hauríem de recordar més, tant des dels diaris, des de la cultura catalana, i de les institucions de la ciutat de Tarragona.

Aquest treball ha suposat, per mi, un coneixement molt ampli i de diferents aspectes del personatge que estem tractant. També, però, ha suposat un replantejament de coses que jo creia, o de coses que estan passant ara, com és el poc reconeixement a una figura literària, una figura amb una gran vàlua que s'ha vist menyspreada i poc valorada per la seva ciutat natal.

El treball de Pin també ha suposat per a mi un coneixement de què la major part de la ciutat no coneix Pin, ja que, com anteriorment he expressat, Pin no és conegut, no el coneix ni la gent del seu propi carrer.

Així doncs, puc dir que els meus objectius principals, conèixer el personatge, demostrar la seva repercussió i per últim saber per què ha passat tan desapercebut uns anys després de la seva mort fins a l'actualitat, els he aconseguit. Per aquest motiu puc assegurar que el temps que he passat dedicant-me a Pin, per a mi, ha servit per molt, ja que després d'aquest treball he après moltes coses del personatge, que no oblidaré mai, i que crec que em serviran per al meu futur pròxim.

Ja per finalitzar m'agradaria que als actuals escriptors catalans i tarragonins, Quim Monzó o Àngel Octavi Brunet, no els passi com li ha passat al estimat escriptor Pin i Soler. Espero que la societat hagi après dels seus errors.

10. BIBLIOGRAFIA

Llibres

- ANGUERA, Pere; *El pensament polític i social del novel·lista Josep Pin i Soler*, dins d'Actes del Simposi de Pin i Soler. Pàgines 103-166.
- CAVALLÉ, Joan; *Pin i Soler: Amor als llibres i a la llengua*, dins Actes del Simposi de Pin i Soler. Pàgines 405-412.
- MASSÓ I CARBALLIDO, Manuel Jaume; *Bonaventura Hernández Sanahuja (1810.1891) i Josep Pin i Soler (1842-1927): Apunts sobre la relació dels dos tarragonins famosos*, dins Actes del Simposi de Pin i Soler. Pàgines 421-430.
- PIN I SOLER, Josep; *Articles, Pròlegs i Estudis*. Araola Editors, Barcelona, Biblioteca Catalana d'Araola Editors.
- PIN I SOLER, Josep; *La família dels Garrigas*. Edicions 62 i "La Caixa", Barcelona, 1992.
- PIN I SOLER, Josep; *Obres 8. Articles i discursos, proses diverses*. Araola Editors, Biblioteca Catalana d'Araola Editors. 2004.
- RIQUER, COMAS, MOLAS; *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, Ariel. 1984-1988.

- ROIG I QUERALT, Francesc i DOMINGO, Josep Ma; *Actes del Simposi de Pin i Soler: Tarragona, 26-28 novembre 1992*. Diputació Provincial de Tarragona, Tarragona, 1994.
- ROIG I QUERALT, Francesc; *La relació de Pin i Soler amb alguns escriptors espanyols*, dins *Actes del Simposi de Pin i Soler*. Pàgines 443-458.
- ROIG I QUERALT, Francesc; *La Tarragona literària a l'època de Pin i Soler* dins *Actes del Simposi de Pin i Soler*. Pàgines 307-322.

Diaris

- *Avançada*, Gener 1933-October 1933
- *Catalònia*, Agost 1935-Juliol 1936
- *Diari de Tarragona*, Novembre 1808-Març 1938
- *La Cruz*, Gener 1901-Desembre 1936
- *La Opinió*, Octubre 1875-Juliol 1904
- *La veu de Tarragona*, Agost 1913-Juliol 1935
- *Lo Camp*, Setembre 1900-Desembre 1906

Cartes

- LLEGAT BABOT, Carta de Josep M. de Barberà i Canturri (4-1-1881)
- LLEGAT BABOT, Carta d'Albert Banet i Mercadé (3-3-1903)
- LLEGAT BABOT, Carta de Narcís Oller (1-12-1902)

- LLEGAT BABOT, Carta de Josep Salaver i Salvadó (11-8-1906)
- LLEGAT BABOT, Carta de Pere Antoni Torres i Jordi.
- LLEGAT BABOT, Carta de Cosme “Joseph Alarden” Vidal i Rosich

Webs

- <http://xtec.net/jducros>
- <http://premisliteraris.tarragona.cat>